

Štefan
Haško

Recenzia knihy *Kantov pojem vznešeného*

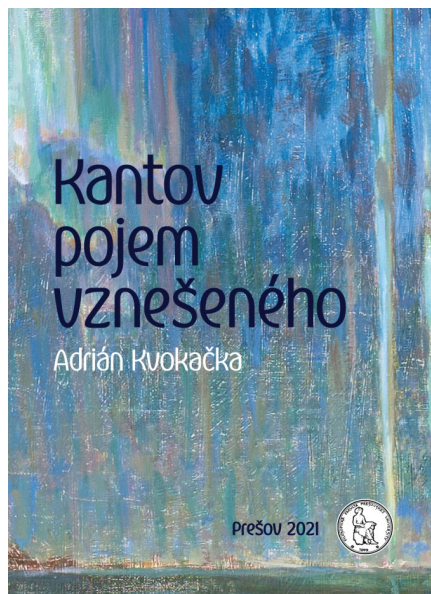
KVOKAČKA, Adrián, 2021. *Kantov pojem vznešeného*. Prešov: FF PU v Prešove. 156 s. ISBN 978-80-555-2743-7.

Na úvod trochu obrazne.

Kantovská vedecká obec, to pochopiteľne nie je žiaden malý útvar, ale takpovediac veľkomesto. Územie s mimoriadne úrodnou pôdou a bohatou históriou, lákajúce zvedavcov dokonca aj z tých najvzdialenejších oblastí.

Veľkomesto, ktorým, žiaľ, iba pred niekoľkými týždňami otriaslo nečakané ticho. Už nie je počuť a nebude už možné počuť hlas profesorky Jany Soškovej, významnej osobnosti, ktorá svet estetiky, filozofie a učiteľstva vlastne opustila iba vtedy a jedine preto, že opustila svet.

Naopak, za radostnú novinku práve v slovenskej štvrti tohto veľkomesta môžeme nesporne považovať jeden nový knižný prírastok. Volá sa *Kantov pojem vznešeného*, má 155 strán, váži 217 gramov, ale zaváži omnoho väčšmi. Zaváži iste nielen preto, že v tejto štvrti podľa doposiaľ zachovaných zmienok vlastne nemá obdobu. Ako totiž autor uvedenej monografie Adrián Kvokačka faktograficky a hneď v *Predslove* uvádza, ide o „... prvú knihu, ktorá sa v našom

prostredí Slovenska cielené venuje problému Kantovej koncepcie kategórie vznešeného“ (s. 6). O komplexnosti takéhoto odhodlania pritom svedčí (aj) to, že k analýzám modelu vznešeného, koncipovaného v Kantovej „neskoršej“ knihe *Kritika súdnosti*, vedie pomerne dlhá cesta, zodpovedajúca takmer tretine vedeckovýskumnej časti publikácie.

Zachovávajú chronológiu (tému prislúchajúcich) Kantových prác, t. j. sledujúc najskôr *Pozorovania o pociť krásneho a vznešeného* (v úvodnej kapitole) a pokračujúc Kantovými dielami z *kritického obdobia* (v rámci nasledujúcich kapitol), autor dôsledne „mapuje“ Kantovu kategóriu vznešeného, realizujúc zároveň „výpočet“ jej premien a podržaných súvislostí vo viac či menej zjavnom vývoji Kantovho myslenia. Uvedeným naznačujem, že na pozadí autorovho teoretického záujmu o Kantovo vznešené (nevynímajúc, a dokonca objavujúc jeho kontextuálnu rovinu) sa v pomyselnom, druhom pláne čitateľovi odkrývajú hlbšie vzájomné vzťahy a väzby medzi Kantovými dielami či závermi. Na pozadí realizovaných cieľov, analýz a polemík sa zároveň konštituuje (monumentálny) obraz o teoretickom diskurze (najmä a nielen) Kantovho vznešeného, ktorý je v texte zastúpený interpretačnými závermi napr. Guyera, Soškovej, Pillowa, Rogersona, Wenzela, Zátku, Lyotarda a. i.

Pre tých, ktorí osobne poznajú doktora Kvokačku (príp. jeho práce), nevyzní prekvapivo moje konštatovanie, že výsledná monografia je svedectvom neuponáhľaného, dokonca rokmi prevereného teoretického záujmu a premýšľania o uvedenej téme. Za taktiež očakávateľnú a vo výslednej práci prítomnú v podobe leitmotívu je možné považovať tzv. *primárnu intenciu* autora, ktorou bol zámer sledovať Kantovo vznešené ako *estetický pojem*. Autor pritom vysvetľuje (s. 55 a 57), že Kantov záujem o *estetické vznešené* je možné sledovať už v jeho *predkritickej* práci, pričom platí, že takéto úsilie sa nemôže *zaobišť bez prihliadania* na Kantove etické vymedzenia vznešeného.

Konkrétne podoby analýzy vznešeného, konštituovaného etickými, estetickými či eticko-estetickými parametrami, sú v monografii zakaždým viazané na jednotlivé Kantove diela, t. j. na *Pozorovania o pociť krásneho a vznešeného*, *Kritiku čistého rozumu*, *Základy metafyziky mravov*, *Kritiku praktického rozumu* a na *Kritiku súdnosti*.

Analyzujúc uvedené a v rámci zvolenej témy takpovediac „úvodné“ Kantove *Pozorovania* (z r. 1764), autor definuje rôzne *podoby* vzťahu estetického a etického, analyzuje miesto (praktického) rozumu vo vznešenom, ontologickú otázku Kantovho subjekt-objektového vymedzenia vznešeného alebo tiež

pomenúva mieru ich konštitučného potenciálu pre estetickú teóriu *kritického obdobia* (s. 10–23). Kapitulu autor uzatvára konštatovaním, že „... dedičstvo *Pozorovaní* sa wpisuje do diskurzu kritického obdobia najmä vďaka odlišeniu krásy a vznešeného v Kantovej ranej etike i estetike, akcentácii ustálených príkladov objektov, ktoré v nás dokážu pocit vznešeného vyvolať a v presadzovaní predstavy o ľudskej dôstojnosti, ktorá znova vstúpi do estetického i etického vysvetlenia tejto kategórie“ (s. 23).

Hoci v *Kritike čistého rozumu* (ktorá je koncepčne sledovaná v druhej kapitole) sa vyskytuje vznešené iba ojedinele a navyše nie v dimenziách *esteticky vznešeného*, Kantov dôraz na *nazeranie* (subjektu) v *transcendentálnej estetike* autor považuje za *klúčový aspekt* pre *vysvetlenie charakteristík estetického stavu subjektu* v *Kritike súdnosti* (s. 24–31). V podobnom duchu v rámci analýz Kantových diel *Základy metafyziky mravov* a *Kritika praktického rozumu* (v tretej kapitole) autor sústreďuje pozornosť na mieru estetického v dominantne etickom myslení a poukazuje „(...) na väzby, ktorými oba texty presahujú hranicu etiky na pole estetiky Kritiky súdnosti“ (s. 32).

Zdanie, podľa ktorého *estetická vznešenosť* nemá v Kantovej druhej *Kritike* významnejšie postavenie, autor prekonáva poukázaním na *estetické vyústenie* uvedenej knihy (s. 42). Vo vzťahu k „povestnému“ Kantovmu *obdivu* a *úcte* voči hviezdnatému nebu (nad ním) a morálnemu zákonu (v ňom) autor vlastne zdôrazňuje (Kantom zachovaných) dištinkciu medzi *obdivom* a *úctou* a konštatuje pritom, že „vonkajší a vnútorný svet sa nám ukazuje vo svojej nekonečnosti a vznešenosti, ale raz ide o nekonečnosť a vznešenosť estetickú, ktorú obdivujeme, inokedy nekonečnosť a vznešenosť etickú, voči ktorej pociťujeme hlbokú úctu“ (s. 43–44).

So zacielením pozornosti na Kantovu analytiku vznešeného v *Kritike súdnosti*, teda v rámci štvrtej – rozsiahlej a záverečnej kapitoly, autor aj tentoraz podnetným spôsobom a dokonca v duchu kantovsky odvážneho myslenia orientuje svoj záujem (o. i.) na to, čo je v intenciách Kantovej logiky úvah nejednoznačné, pravdepodobné alebo možné. V takomto aspekte je štvrtá kapitola „vysporiadaním“ sa s otázkami, akou je napr. miesto *Kritiky súdnosti* v Kantovej *kritickej* filozofii, miesto vznešeného, ale i škaredého v tretej *Kritike* alebo miesto škaredého v mechanizme vznešeného. Revízia *Kritiky súdnosti* v pozícii *mosta* medzi predchádzajúcimi *Kritikami* vedie autora k vysloveniu presvedčenia, že *most* vlastne nie je mostom, ale skôr *rozhladňou*, „... z ktorej pozorujeme a posudzujeme nanovo to, k čomu sa vieme vzťahovať

teoretickým umom alebo praktickým rozumom a pristihovať sa pri tom, že v nás je evokovaný pocit (ne)páčenia sa, osebe nezávislý od záverov umu a rozumu“ (s. 52). Zohľadňujúc jednak problematiku Kantovho objasnenia vznešeného ako *dodatku* (k estetickému posudzovaniu účelnosti prírody), ale zároveň kontextuálnu rovinu vznešeného a štruktúru *Kritiky súdnosti*, autor objasňuje svoju dôveru v dôležitom (a potenciálne dokonca exkluzívnom) postavení vznešeného v uvedenej *Kritike*. Krásne a vznešené totiž autor chápe ako *dve podoby estetického sveta* a (okrem ďalších relevantných argumentov) vysvetľuje, že vznešené (*za istých okolností, s ohľadom na jeho mechanizmus a jeho nabádanie k nášmu transcendovaniu zmyslového sveta*) by mohlo byť v porovnaní s krásou *viac zdôraznené* (s. 54).

Myslím, že osobitú pozornosť si v uvedenom aspekte štvrtej kapitoly zasluhuje najmä autorov záujem o eticko-estetické parametre vznešeného, o (kantovsky prípustné) možnosti vznešeného v umení alebo tiež autorov originálny interpretačný model možnosti uchopiť príslušný model vznešeného ako *pohnútku* pre mravné konanie.

So záujmom o *vnútornú previazanosť estetického s etickým* v rámci Kantovej *Kritiky súdnosti* (s. 58) autor vyslovuje svoje presvedčenie, že „... estetický stav neprerastá do morálneho citu spôsobom, ktorý by ho rušil ...“, t. j. estetický stav (nezainteresovaného subjektu) síce prechádza vnútornou premenou (medzi nepáčením sa a páčením sa, prípadne medzi škaredým a vznešeným), prestupom k etickému však nezaniká (s. 58–59).

Cez prizmu osobných preferencií, t. j. vzhľadom na môj teoretický záujem o Kantovu koncepciu génia alebo všeobecne o umeleckú estetiku, za najcennejšie momenty publikácie považujem (vyššie spomenuté) analýzy možnosti miesta vznešeného v Kantovej koncepcii umenia. Spojitosť vznešeného s umením totiž na jednej strane zakladajú alebo garantujú ojedinelé Kantove explikácie v *Kritike súdnosti*, na strane druhej však oslabujú niektoré charakteristiky v uvedenej knihe, prípadne dedukcie sprevádzajúce jej interpretačné možnosti (s. 67–69, 79–106). Hranica „presahov“ medzi (Kantovým) vznešeným a (Kantovou) koncepciou umenia, neopomínajúc ani príbuznosť príslušného modelu vznešeného s umením 20. a 21. storočia (na s. 7, 105–107), je tu aj tentoraz vytýčená dôsledne a s pozoruhodnou presnosťou.

Na základe pomenovaných vybraných aspektov výskumu Adriána Kvočka je zrejmé, že jeho monografiu považujem za mimoriadne podnetný prínos a inšpiráciu pre príslušný teoretický diskurz.

Premýšľajúc znovu trochu obrazne, ale tentoraz o *Kritike súdnosti* a autorových stanoviskách vo všeobecnosti, nazdávam sa, že príslušná monografia prináša čitateľovi (o. i.) jednak objavenie skrytých, neprebádaných miest Kantovho *estetického sveta* (vrátane miest jeho „genézy“ a „histórie“), ale i dojem, že uvedený svet, ktorý v celku nemožno uchopiť našou obrazotvornosťou, sa teraz rozpína a zároveň umocňuje.

Mgr. Štefan Haško, PhD.

Department of Theory and History of Art

Faculty of Arts, Technical University of Košice

Súkromná škola umeleckého priemyslu filmová, Košice

Košice, Slovakia

etien@etien.sk

ORCID: 0000-0001-5556-4872